

دانشگاه ص‌وا‌سیمای جمهوری اسلامی ایران

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد رشته تهیه کنندگی
گرایش نمایش

ساختار شناسی درام مستند تلویزیونی

دانشجو

علی زحمتکش

استاد راهنما

استاد محمد حسین تمجیدی

استاد مشاور

دکتر محمود اربابی

تابستان ۹۲

چکیده

درام مستند (داکیودرام) به عنوان یک زیرگونه مهم در فیلم سازی و برنامه سازی تلویزیونی در مطالعات در حوزه درام و مستند شناخته می شود. از آنجا که درام مستند از تلفیق و همنشینی دو گونه درام و مستند که به لحاظ ماهوی دارای تضادهایی می باشند، شکل می یابد؛ بدین معنا که اساس مستند را واقعیت و درام بر مبنای تخیل شکل می گیرد، دستیابی به ساختاری که بتواند درام تخیل مینا و مستند واقعیت مینا را در کنار یکدیگر به توافق برساند، اهمیت زیادی خواهد داشت. شناخت نسبتهای ساختاری درام و مستند، و نیز شناخت جایگاه خیال به عنوان رکن درام، و واقعیت به عنوان رکن مستند، و میزان جایگاه هر کدام در ساختمان این زیرگونه، مسیر مناسبی جهت تشخیص ساختار و الگوهای اجرایی تولید این زیرگونه تلقی می شود. میسری که در نهایت ما را به این حقیقت رهنمون می سازد که درام مستند اگرچه واجد مختصات تصویری و تکنیکی خاص خود است، اما در وهله اول اهمیت، در مواجهه با مخاطب است که جایگاه مستند یا درام در این زیر گونه معنا می یابد. این رهیافت، نگرشی بی طرفانه است که شاید گامی در جهت پایان اختلافات نظری میان صاحب نظران فیلم مستند و درام شناسان در حوزه تعیین مرزهای درام مستند باشد.

واژگان کلیدی: درام، مستند، واقعیت، تخیل

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل یک
۱.....	کلیات تحقیق.....
۲.....	۱-۱ طرح مسئله.....
۳.....	۱-۲ ضرورت و اهمیت تحقیق.....
۴.....	۱-۳ اهداف تحقیق.....
۴.....	۱-۴ سؤالات تحقیق.....
۴.....	۱-۵ فرضیات تحقیق.....
۵.....	۱-۶- تعریف مفاهیم.....
	فصل دوم
۶.....	مبانی نظری تحقیق.....
۷.....	۲-۱- بررسی تحقیقات پیشین.....
۱۱.....	۲-۲- نظریه‌های مربوط به موضوع تحقیق.....
۱۲.....	۲-۲-۱- سیر تطور درام.....
۱۲.....	۲-۲-۱-۱- ریشه‌شناسی واژه درام.....
۱۳.....	۲-۲-۱-۲- خاستگاه درام.....
۱۴.....	۲-۲-۱-۳- اقسام درام.....
۱۶.....	۲-۲-۱-۴- نخستین نظریات در حوزه درام.....
۱۶.....	۲-۲-۱-۵- درام به مثابه میمیس (محاکات).....
۱۸.....	۲-۲-۱-۶- کاتارسیس.....
۲۱.....	۲-۲-۲- مستند.....
۲۱.....	۲-۲-۲-۱- ریشه‌شناسی واژه مستند.....
۲۱.....	۲-۲-۲-۲- وجوه نمایشی در مستند.....

۲۲تعریف فیلم مستند.....۲-۲-۲-۲-۱
۲۳واقعیت و تخیل در تقسیم‌بندی فیلم مستند.....۲-۲-۲-۲-۲
۲۹چارچوب نظری تحقیق.....۲-۳

فصل سوم

۳۲روش تحقیق.....
۳۳روش تحقیق.....۳-۱
۳۳روش اسنادی.....۳-۲
۳۴مطالعه موردی.....۳-۳

فصل چهارم

۳۵یافته‌های تحقیق.....
۳۶ریشه‌های درام مستند.....۴-۱
۳۶ریشه‌های درام مستند در تئاتر.....۴-۱-۱
۳۸تئاتر مستند.....۴-۱-۱-۱
۴۲دوره اول، پيسكاتور در خلال سال‌های ۱۹۲۰ تا ۱۹۶۰ میلادی.....۴-۱-۱-۱-۱
۴۵دوره دوم، تأثیرات پيسكاتور بر تئاتر مستند آمریکا(دوره دوم).....۴-۱-۱-۱-۲
۴۸دوره سوم تئاتر مستند.....۴-۱-۱-۱-۳
۵۰دوره چهارم تئاتر مستند.....۴-۱-۱-۱-۴
۵۳ساختار و نشانه‌ها در تئاتر مستند.....۴-۱-۱-۲
۵۵نظام نشانه‌ای اعتباربخش.....۴-۱-۱-۲-۱
۵۶تمهیدات صحنه‌ای پيسكاتور.....۴-۱-۱-۲-۱-۱
۵۸مونتاز در تئاتر مستند.....۴-۱-۱-۲-۱-۲
۶۰گونه‌شناسی در نمایش مستند.....۴-۱-۱-۲
۶۴منشأهای ادبی درام مستند.....۴-۱-۲
۶۴ریشه‌های رادیویی درام مستند.....۴-۱-۳

- ۶۷.....۴-۱-۴-۴- منشأهای سینمایی درام مستند
- ۶۹.....۴-۱-۴-۱- فیلم های اخبار روز.....
- ۷۱.....۴-۱-۳-۳- فیلم های سینمایی زندگی نامه ای.....
- ۷۳.....۴-۱-۳-۴- تأثیر تلویزیون های ملی.....
- ۷۵.....۴-۲- تعریف درام مستند.....
- ۸۱.....۴-۳- اولین نمونه های درام مستند.....
- ۸۷.....۴-۴- مؤلفه های درام مستند.....
- ۸۹.....۴-۴-۱- کپشن ها و نوشته ها.....
- ۹۰.....۴-۴-۲- صداها روی صحنه.....
- ۹۱.....۴-۴-۳- مصالح مستند(تصاویر مستند در کنار نوشته ها).....
- ۹۱.....۴-۴-۴- قراردادهای درام در درام مستند.....
- ۹۲.....۴-۴-۵- نمایش شخصیت در درام مستند.....
- ۹۳.....۴-۵- نسبت مخاطب و تعریف درام مستند.....
- ۹۵.....۴-۶- نقش داستان و مستند در تعریف درام مستند.....
- ۹۸.....۴-۶-۱- نسبت غیر داستان و مستند.....
- ۹۹.....۴-۶-۲- نسبت شناسی واقعیت در فیلم واقعیت و فیلم مستند.....
- ۱۰۴.....۴-۶-۳- نسبت شناسی تخیل در فیلم داستانی و مستند.....
- ۱۰۴.....۴-۶-۴- خیال در واقعیت، واقعیت در خیال.....
- ۱۰۸.....۴-۶-۵- جایگاه درام و واقعیت در مستند دراماتیک.....
- ۱۱۲.....۴-۶-۶- جایگاه تخیل و واقعیت در درام مستند.....
- ۴-۷- درام مستند "به نام پدر" و "فهرست
 شیندلر"..... ۱۱۶ ۴-۸- درام مستند "جی.اف.کی"
- ۱۲۲ ۴-۹- درام مستند "مرگ یک
 شاهدخت"..... ۱۲۸ ۴-۱۰- درام مستند "کشتار
 کودکان آتلانتا"..... ۱۳۵ ۴-۱۱- درام مستند
 "ریشه ها" و نسبت آن با تفسیر تاریخ..... ۱۴۰ ۴-۱۱-۱- داستان

۲-۱۱-۴ - "ریشه‌ها"..... ۱۴۴

نسبت واقعیت، تخیل و تاریخ در "ریشه‌ها"..... ۱۵۳

فصل پنجم

نتیجه‌گیری ۱۶۱

۱-۵- نتیجه‌گیری و پیشنهاد..... ۱۶۲

فهرست منابع و مآخذ..... ۱۶۸

فهرست نمودارها

- نمودار شماره ۱-۲ (خاستگاه و ریشه درام)..... ۱۵
- نمودار شماره ۲-۲ (درام از منظر ارسطو)..... ۱۸
- نمودار شماره ۲-۳ (ساختار تراژدی از منظر ارسطو)..... ۲۰
- نمودار شماره ۴-۴ (سیر تطور تئاتر مستند)..... ۵۲
- نمودار شماره ۴-۵ (جایگاه مفهوم در نهاد علم و هنر)..... ۹۷
- نمودار شماره ۴-۶ (نسبت‌شناسی مستند و واقعیت)..... ۱۰۲
- نمودار شماره ۴-۷ (تخیل از منظر ارسطو و افلاطون)..... ۱۰۶
- نمودار شماره ۴-۸ (تخیل در فیلم مستند و داستانی)..... ۱۰۸

کلیات تحقیق:

۱-۱- طرح مسئله

در میان گونه های تلویزیونی ، زیرگونه های مختلف و فراوانی وجود دارد که از این میان زیر گونه درام مستند - Docudrama با رویکرد گسترده ای مواجه است. در حال حاضر Docudrama ها در تمامی شبکه های بزرگ تلویزیونی دنیا تولید می گردند.

امروزه شبکه هایی مانند Discovery یا B.B.C در میان برنامه های خود حجم عمده و بودجه کلانی را به تولید این نوع فیلم اختصاص می دهند که این مسئله خود گویای اقبال روزافزون مخاطبین و میزان تاثیر گذاری بالای آن بر بینندگان می باشد. علت این مسئله را شاید باید در جادوی نهفته در داستان یا همان درام دانست که می تواند با ایجاد جذابیت و تعلیق برای مخاطب جلوه جدیدی به فیلم مستند ببخشد و همچنین با ایجاد درگیری عاطفی با بعد احساسی بیننده بر بخش ناخودآگاه او تاثیر بگذارد. از این رو در این نوشتار سعی خواهد شد درام مستند تلویزیونی به عنوان یک زیرگونه اساسی مورد بررسی ساختارشناسانه دقیق و موشکافانه ای قرار گیرد و به زوایای مختلف آن پرداخته خواهد شد.

تعریف رایج از درام مستند در اکثر منابع و مراجع چنین آمده است: یک درام مستند ، فیلم یا نمایشی تلویزیونی است که زمینه های ساختاری و فرمی درام و مستند را در هم می آمیزد.

درام مستند بر خلاف مستند های واقع گرا ممکن است شامل صحنه هایی باشد که با استفاده از بازیگران فیلمبرداری شده است و البته بسته به نوع موضوع ممکن است در آن هیچ یا تنها مقدار کمی تصویر مستند مورد استفاده قرار گیرد. همچنین در بعضی موارد ممکن است درام های مستند به کلی موقعیت های فرضی و نمایشی خلق کنند. در واقع درام مستند می تواند یک نمایشنامه ، فیلم یا داستان تلویزیونی باشد که در آن ترکیب رویدادهای واقعی و قدرت خیال نویسنده برای تولید یک

اثر سرگرم کننده گرد هم می آیند. در درام مستند ارائه حوادث براساس واقعیت و خصوصاً بر اساس شخصیت‌های واقعی صورت می گیرد. درام مستند ممکن است به نمایش برخی مسائل اجتماعی بپردازد و یا این که با حوادث کهن تاریخی سروکار داشته باشد اما در غالب آنها اساس داستان پیرامون شخصیت یا شخصیت‌هایی واقعی شکل گرفته اند. در این زیرگونه برخلاف روند کلی درام، ادعا می شود که ارائه دهنده نوعی نمایش است که تصویر تقریباً درستی از حوادث واقعی فراهم می کند و تکنیک مورد استفاده در آن مربوط به ظرفیتهای تصویری و بیانی سینما و تلویزیون است. این اجرا در واقع یک اجرای مجدد و در واقع نوعی بازسازی زندگی و رویدادها به روش نمایشی و با میزانشن های طراحی شده است. ذکر این نکته ضروری به نظر می رسد که از آنجا که درام مستند بیشتر جهان انسانی و جهان تاریخی را به نمایش می گذارد، از این رو زیرگونه مناسبی است برای واقعه نگاریهای تاریخی، بازسازی و نمایش دوره ها یا مراحل از زندگی انسانهای حقیقی.

این زیرگونه سعی دارد مرزهای میان سینمای داستانی و مستند را به چالش بکشد و از این رو ضرورت پرسشگری ساختارشناسانه در این حوزه بیش از پیش جلب توجه می نماید. اما متأسفانه مطالب بسیار کمی در این خصوص نگاشته و تحقیقهای محدودی نیز انجام گرفته است. این که درام مستند دارای چه ساختاری است، منوط به درک این مطلب است که از منظر درام و واقعیت چه تفاوتی میان سینمای مستند و داستانی متصور است و درام مستند چه جایگاهی را در این میان به خود اختصاص می دهد. بدیهی است درک این موضوع کمک می کند تا پیدایش درام مستند توجیه تئوریک پیدا نماید.

۲-۱- ضرورت و اهمیت تحقیق:

از آنجاییکه همواره اختلاف نظراتی پیرامون درام مستند در خصوص چگونگی همنشینی دو مفهوم متباین درام خیال محور و مستند واقعیت محور وجود دارد که آیا درام مستند، نمایشی است مبتنی بر واقعیت و یا مستندی است که با عنصر خیال درآمیخته است؛ از این روی یکی از راههای شناخت این گونه، بررسی مؤلفه های ساختاری آن از یک سوی و بررسی آثار شاخص درام مستند و میزان نقش این مؤلفه ها در تفکیک یک درام مستند از یک اثر مستند و یا درام پرداخته ذهن، از سویی دیگر می باشد. در نخستین گام اگر بخواهیم چکیده ای از تعاریف تبیین شده از درام مستند ارائه دهیم به این جمله خواهیم رسید: "یک فیلم دراماتیک شده که بر اساس رخدادهای واقعی بنا نهاده شده است." آن چه از این جمله برمی آید این است که یک درام مستند در واقع فیلمی است که در آن رخدادهای واقعی، دراماتیک می شوند. ضرورت بررسی در اینجاست که هنوز در میان دست اندرکاران تلویزیون

ما اختلاف نظرهای زیادی وجود دارد که درام مستند در حوزه فیلم داستانی مورد بحث قرار می گیرد یا فیلم مستند محسوب می شود. طبیعی است که برای پاسخ به چنین سوالات و ابهاماتی می بایست خاستگاه نظری درام مستند مورد بررسی قرار گیرد و حدود و معیارهای آن به درستی تبیین شود. به همین دلیل می بایست علاوه بر مرور تاریخی این زیر گونه و کنکاش در مسائل تئوریک سینما و تلویزیون، حوزه بحث از لحاظ نظری مشخص تر گردد.

۳-۱- اهداف تحقیق:

۱- شناسایی ویژگیهای متنی و تصویری درام مستند تلویزیونی

۲- شناخت ساختار درام مستند تلویزیونی

۴-۱- سؤالات تحقیق:

۱- درام مستند چیست و چه خصوصیات ساختاری دارد؟

۲- در ساختار درام مستند تلویزیونی اصالت با درام است یا واقعیت، و حدود هر یک کدام است؟

۳- شناخت تفکیکی ساختار مستند دراماتیک و درام مستند در برنامه سازی تلویزیون حائز چه اهمیتی است؟

۵-۱- فرضیات تحقیق:

۱- جذابیت عمده درام مستند در خلق مرزی نامحسوس میان واقعیت و نمایش است.

۲- عدم تبیین و شناخت تفاوت‌های درام مستند با مستند دراماتیک مهمترین دلیل اختلاف نظر علمی میان صاحب‌نظران این حوزه در کشور است.

۶-۱- تعریف مفاهیم:

ساختار شناسی: ساخت شبکه روابط عناصر یک نظام در رابطه متقابل با یکدیگر است که این روابط می تواند طبق قواعد همنشینی و جانشینی، صورت های جدید و گوناگونی به خود بگیرد و در عین حال کلیت یک ساختار واحد و ثابت را حفظ کند. (مرزبان، ۱۳۶۵، ص ۲۱)

درام مستند (Docudrama): فیلم یا نمایشی تلویزیونی است که زمینه های ساختاری و فرمی درام و مستند را در هم می آمیزد. (بارسام، ۱۳۶۲، ص ۱۸)

درام: «درام، کنشی تقلیدی است که در زمان حال عرضه می شود و در برابر چشم تماشاگر، رویدادهای واقعی یا تخیلی را بازسازی می کند.» (اسلین، ۱۳۷۵، ص ۱۹)

تلویزیون: تلویزیون یکی از ابزار ارتباط توده ای است؛ که از طریق امواج رادیویی بسیار کوتاه، امکان انتقال صوت و تصویر را به طور همزمان فراهم آورده و در کنار دستگاه های تکرارکننده و تقویت کننده، ارسال صدا و تصویر را به نقاط دور، ممکن می سازد.

این پدیده رسانه ای قرن بیستم، که مانند روزنامه، سینما و رادیو از جنبه های گوناگون خبری، تفریحی، فرهنگی، آموزشی و تبلیغاتی برخوردار است، بر اساس بیان "مک لوهان" وسیله ای برای استفاده شنیداری و دیداری در نظر گرفته شده و مصداقی برای چشم و گوش بشر است؛ که موجب تقویت اطلاع رسانی به سیستم عصبی انسان شده و انبوهی از اطلاعات مختلف جهان را به تماشاگر عرضه می کند؛ که تا پیش از این در دسترس وی نبوده است. (معمد نژاد، ۱۳۸۵، صص ۲۹۰، ۱۹۱).

فیلمنامه: فیلم نامه یا سناریو، متنی است شامل شخصیت ها، ماجراها و هر آنچه در فیلم روی خواهد داد به صورت یک دستور العمل، که توسط فیلمنامه نویس یا فیلم نامه نویسان نوشته می شود. فیلم نامه معمولا شامل تمام جزئیات صحنه، گفت و گو، کنش و گاه حتی موقعیت و زاویه دوربین است. (اسلین، ۱۳۷۵، ص ۲۰)

فصل دوم

مبانی نظری تحقیق

۱-۲- بررسی تحقیقات پیشین

در مراجعه به کتابخانه دانشکده و پایگاه ثبت اطلاعات پایان‌نامه‌ها و رساله‌های کشور، با جست‌وجوی کلیدواژه‌های "درام مستند"، "تلویزیون"، و ...، مواردی از تحقیق پیشینی در ارتباط با ساختار درام مستند تلویزیونی از منظر برنامه‌سازی تلویزیونی، به جز یک مورد که در آن صرفاً به جمع‌آوری نظریه‌ها اکتفا شده است، یافت نگردید. عنوان و مشخصات تحقیق مذکور ارائه می‌شود: درام مستند، نمایش یا واقعیت، محمد حسین مهدویان ۱۳۸۸ دانشکده صداوسیما. اما در کنار منبع فارسی مذکور، منابع لاتین دیگری اعم از کتاب و پایان‌نامه وجود دارند که به بررسی درام مستند پرداخته‌اند و طی تحقیق از مطالب آنها در راستای اهداف رساله بهره‌برداری خواهد شد. عناوین این منابع به شرح زیر می‌باشد

کتابها

۱- عنوان:

Why docudrama?: Fact - fiction on film and TV

گردآوری: Alan Rozenhal

انتشارات: Southern Illinois University press 1999

کتاب مذکور مجموعه‌ای از مقالات در حوزه درام مستند می‌باشد که توسط تعدادی از صاحب‌نظران امر به رشته تحریر درآمده است و آلن روزنتال در قالب این مجلد گردآوری کرده است. کتاب مذکور در قالب سه بخش گردآوری شده است. بخش نخست در قالب نه مقاله به زمینه‌های بروز درام مستند می‌پردازد و به مصداق‌هایی در تلویزیون انگلستان و آمریکا استناد می‌کند. در بخش دوم که هشت مقاله را در بر می‌گیرد به روند تولید برخی درام‌های مستند از جمله مرگ یک شاهزاده پرداخته می‌شود. و در بخش سوم با یازده مقاله به نقد درام مستند و برخی آثار این زیرگونه از جمله

درام مستند "ریشه ها" ، "جی.اف.کی" ، "فهرست شیندلر" و "به نام پدر" متمرکز می شود. آنچه از بررسی این کتاب به دست می آید، بیشتر تجربیات فردی نگارندگان مقالات در مصادیق اجرایی درام مستند می باشد و از این حیث نگاهی استقرایی به این پدیده را عرضه می کند.

۲- عنوان:

Docudrama Performs the Past: Arenas of Argument in Films based on True Stories

نویسنده: Steven N. Lipkin

انتشارات: CAMBRIDGE SCHOLARS PUBLISHING 2011

این کتاب در پانزده فصل می باشد که به مبحث درام مستند، نقش آن در آثار نمایشی و ویژگی های آن می پردازد. سه فصل نخست کتاب به تعریف کلی درام مستند و جایگاه واقعیت در این ژانر اختصاص دارد. فصول پنجم تا دهم به برخی وقایع مهم تاریخ از جمله یازدهم سپتامبر و رسوایی واترگیت می پردازد و نسبت آن را با شکل گیری یک درام مستند ارزیابی می کند. فصل یازدهم به جایگاه تاریخ و نسبت آن با واقعیت اشاره دارد. فصول دوازدهم و سیزدهم به مینی سری *band of good brothers* و نقش تاریخ در این اثر می پردازد. فصل چهاردهم به بررسی فیلم سینمایی *night and good luck* اثر جرج کلونی از منظر درام مستند اشاره دارد.

رساله ها

۱- رساله مقطع دکتری از دانشگاه نیویورک به سال ۱۹۹۹ با عنوان

THE RHETORIC OF TELEVISION DOCUDRAMA: A READING OF "ROE VS. WADE"

محقق: Bonnie T. Borenstein

این رساله در دو بخش به مبحث درام مستند می پردازد. در بخش نخست به طور مجزا و اجمالی به مبحث درام و مستند می پردازد این دو مفهوم را ریشه شناسی و تعریف می کند. در بخش دوم به درام مستند اختصاص پیدا می کند. در ابتدا به تاریخچه درام مستند در تلویزیون و رادیو می پردازد که البته به تاریخچه سینمایی آن اشاره نمی گردد. در بخش دیگر به مؤلفه های این گونه پرداخته می شود مانند *voice-over* و کپشن ها . و در گام پایانی به مورد مطالعاتی یعنی درام مستند *ROE vs. WADE* می پردازد و به صورت موردی این اثر را مورد تحلیل قرار می دهد.

۲- رساله مقطع دکتری از دانشگاه ایالتی فلوریدا به سال ۱۹۸۴ با عنوان

AN ANALYSIS OF THE AMERICAN TELEVISION DOCUDRAMA, 1966-1982

محقق: Musburger, Robert Bartlett

رساله مذکور به بررسی درام مستند در تلویزیون آمریکا در خلال دهه ۷۰ و ۸۰ میلادی می پردازد.

در فصل نخست این اثر به ریشه و تعریف دو مفهوم درام و مستند پرداخته شده و تاریخچه ای از آثار مستند و درام در مدیوم ادبیات، تئاتر، سینما و تلویزیون ارائه می کند. بخش دوم این رساله به تاریخچه درام مستند در چهار حوزه تئاتر، ادبیات، رادیو و تلویزیون در چهار دهه ۵۰ تا ۸۰ میلادی به طور مجزا می پردازد. و در بخش پایانی به متدولوژی درام مستند در تلویزیون آمریکا می پردازد. بدین معنا که درام مستند آمریکایی در خلال دو دهه مذکور متناسب با کدام حوادث و جریانات اجتماعی و سیاسی شکل گرفته و از این حیث بیشتر متکی بر نگاه جامعه شناسانه به بررسی این گونه پرداخته است.

۳- رساله مقطع کارشناسی ارشد از دانشگاه بوفالو نیویورک به سال ۲۰۱۱ با عنوان

The Intersection of Documentary and Fiction

محقق: Elena Demchenko

این رساله با مطرح کردن تفاوت‌های میان فیلم مستند، فیلم داستانی و امکان تلفیق این دو پژوهش را آغاز می کند و در ادامه به درام مستند به عنوان زیر گونه ای مهم در حوزه درام امروز جهان می پردازد. در این رساله با استفاده از مطالعه نمونه های موردی سعی در تبیین مولفه های درام مستند بوده است.

مقالات

عنوان:

Docudramatizing the real: developments in British TV docudrama since 1990

تاریخ و مشخصات مقاله:

(2011) Available at <http://centaur.reading.ac.uk/19486>

محقق: J. Bignell

مقاله فوق به بررسی حوادث مهمی که در خلال دهه ۹۰ میلادی در تلویزیون انگلستان تبدیل به درام مستند شده اند می پردازد و چالشهایی که بین واقعیت های رخ داده شده و بازنمایی واقعیت در درام مستندی که بر اساس هر یک از وقایع خلق شده است می پردازد.

عنوان: DOCUDRAMA

محقق: Iometta

تاریخ و مشخصات مقاله:

(2000) Available at <http://everything2.com/e2node/docudrama>

مقاله مذکور درام مستند را تعریف کرده و به چگونگی همنشینی درام و واقعیت در قالب یک گونه جدید به شکلی مصداقی از اولین نمونه های این گونه می پردازد. تمرکز این مقاله بیشتر معطوف به آثار اولیه درام مستند می باشد.

۲-۲- نظریه های مربوط به موضوع تحقیق

برای دستیابی به ساختاری مدون از مفهوم درام مستند، می بایست ابتدا ریشه های این واژه و نحوه شکل گیری آن مورد بررسی قرار گیرد.. همان گونه که از عبارت مذکور بر می آید، ریشه این واژه در دو مفهوم درام و مستند قابل بررسی است. بدین معنا که می بایست ابتدا هر یک از دو مفهوم مذکور ریشه یابی گردد و به نوعی ساختار هایشان روشن شود. آن گاه ترکیب این دو واژه که مفهومی جدید با ساختاری جدید می سازند مورد ارزیابی قرار گیرد. در واقع اگر چه درام مستند خود مفهومی مستقل با چارچوبهای مختص به خود می باشد اما فهم این چارچوبها ریشه هایی دارد که پشتوانه آن را باید در مفاهیم درام و مستند به طور مجزا بررسی کرد. از این حیث ابتدا در دو بخش به ریشه شناسی دو مفهوم درام و مستند اشاره می شود که بتوان در مسیر شناخت آنها، مفهوم جدید درام مستند را به درستی درک کرد.

در خصوص درام نظرات و دیدگاههای مختلف و متنوعی وجود دارد. اولین و مهمترین نظریه در این حوزه مربوط به ارسطو است. او در کتاب "فن شعر" خود درام را تعریف کرده و اساس درام را در کنش تقلیدی معرفی می کند. از سوی دیگر اسلین در کتاب خود "دنیای درام"، مؤلفه دیگری به نام تخیل را جزئی اساسی از درام قلمداد می کند.

می دانیم که واژه درام و دراماتیک در زمینه های گوناگونی به کار می رود: مسابقه فوتبال یا هر مسابقه ورزشی، حتی شورش و ترور نیز دراماتیک است، زیرا عناصری از حادثه و هیجان بسیار را در خود دارند و این عناصر از اجزای جدایی ناپذیر درام به شمار می آیند. تمایز این رویدادها و درام در این است که این رویدادها تماما «واقعی» هستند نه تخیلی. این امر ما را به این حقیقت رهنمون می سازد که: تخیل، عنصر اساسی و ریشه ای درام به حساب می آید(اسلین، ۱۳۷۵، صص ۱۶-۱۷).

از سوی دیگر در حوزه فیلم مستند نیز نظریات متعددی مطرح می باشد. مهمترین و پر کاربردترین این نظرات که در قالب تعریف ارائه می گردند، فیلم مستند را اینگونه توصیف می کنند:

جان گریرسون: فیلم مستند، تفسیر خلاقانه واقعیت است.

ریچارد میران بارسام:

فیلم مستند به جای تخیل، به توصیف حقایق می پردازد، سازنده فیلم مستند، دید شخصی و دوربین خود را بر روی موقعیت های واقعی، اشخاص، کارها و حوادث متمرکز کرده و کوشش می کند تا تفسیر جامعی از آنها به عمل آورد (بارسام، ۱۳۶۲، صص ۱۶، ۱۵).

بیل نیکولز:

با توجه دو نظریه فوق، اصل واقعیت همراه با تفسیر، به عنوان مبنای مستند شناخته می شوند که همنشینی واقعیت از مستند و تخیل از درام، و چگونگی این همنشینی، چارچوب درام مستند را روشن می سازد.

۱-۲-۲- سیر تطور درام

درام کنشی تقلیدی است که در زمان حال عرضه می شود و در برابر چشم تماشاگر، رویدادهای واقعی یا تخیلی گذشته را بازسازی می کند. از این رو درام ویژگی یگانه ای دارد، زیرا ویژگیهای شعر روایی و هنرهای دیداری را در هم می آمیزد، یعنی هم بعد زمان دارد و هم بعد مکان. درام روایتی است که به صورت دیداری در آمده، تصویری است که توان حرکت در زمان را بدست آورده است.

۱-۱-۲-۱- ریشه شناسی واژه درام

نظریه هایی در مورد درام وجود دارد که ریشه آن را از کلمه (dran) یونانی یا (do) و یا (dar) هندو اروپایی می دانند که همه اینها به معنای عمل یا کنش است و از آنجا که در ذات هر عمل یا کنشی یک تضاد نهفته است پس درام در درون خودش به یک عمل توجه دارد که ذاتاً دارای تضاد می باشد» (ناظرزاده کرمانی، ۱۳۸۳، ص ۱۴).

اما این واژه در طول تاریخ دچار تغییراتی در معنی و تعریف شده است که از آن جمله می توان به موارد ذیل اشاره کرد:

- ۱- نگارش یا تصنیفی به نظم یا نثر که به نحوی ساخته و پرداخته شود که بازیگران به هیأت شخصیت‌های آن درآیند و داستانی را بر بنیاد کار پرداخت و غالباً با کمک گفتاشنود بر بازیگاه یا صحنه برای تماشاگران نمودار سازند. (میرشکار، ۱۳۸۷، ص ۱۵).
- ۲- دراما و درام در گستره ادبیات نمایشی به معنای «نمایشنامه جدی» یا «سوگرنجنامه گون» (شبه تراژدی) نیز زباند گردیده است. (ناظرزاده کرمانی، ۱۳۸۳، ص ۳۱).

۲-۱-۲- خاستگاه درام

خاستگاه شکل‌گیری درام را می‌بایست در یونان باستان جستجو کرد. قدیمی‌ترین سند درباره خاستگاه درام یونانی در فصلی از کتاب فن شعر ارسطو (poetika) آمده که در آن جا ریشه درام را بدیهه‌سازی سرخوان (رهبر همسرایان) دیترامب‌ها می‌داند. دیترامب‌ها سرودهای روحانی محسوب می‌شدند که در ستایش دیونوسوس، خدای شراب و باروری اجرا می‌گشت. «دیترامب در اصل شامل یک داستانگویی فی‌البداهه (که توسط همسرایان خوانده می‌شد) و یک برگردان همصدا بود.» (براکت، ۱۳۷۶، ص ۶۰). ریشه خاستگاه درام را باید در اجرای مناسک آئینی جستجو کرد. همه ساله چهار جشنواره به نام‌های جشنواره روستایی (vintage)، جشنواره له‌نیا (lenaea)، آنتستریا (anthesteria) و سپاس (celebration) برگزار می‌شده است. محوریت موضوعی این جشنواره‌ها انگور چینی و شراب انداختن انگور بوده است و همه این موضوعات با دیونیزوس که خدای مستی و شراب و باروری بوده است همخوانی داشته و در ستایش از دیونوسوس، برگزار می‌شده است. مشخصاً اعتقاد بر این است که جشنواره سپاس منشأ اصلی شکل‌گیری درام می‌باشد. در این مراسم سرودهای جمعی خوانده می‌شده است که ریشه درام را از تحول این سرودها می‌دانند. بدیهی است در گذر زمان درام فاصله‌ای عمیق با خاستگاه نخستین خود یافته است به گونه‌ای که شاید پذیرش آن برای درام امروزی به عنوان نخستین خاستگاه، کمی دشوار به نظر برسد.

۳-۱-۲-۲- اقسام درام

براکت در تاریخ تئاتر معتقد است که سرودهای دیترامیک اولین بار توسط فردی به نام آریون (arion) از حالت سرود به صورت یک قطعه ادبی درآورده شد. او معتقد است اجرا کنندگان، این مراسم را تراگودیا (tragoidoi) و آوازها را درام تراجیکون (tragikon drama) می نامیدند. تحول این دو واژه در نهایت منجر به شکل گیری تراژدی گشت. تعریف دیگری نیز که از تراژدی مطرح می گردد ریشه در مناسک آیین یونان باستان دارد. در این تعریف ریشه تراژدی به واژه ای به معنای «سرود بز»^۱ ارجاع داده می شود. در مراسمی که برای بزرگداشت دیونوسوس، خدای شراب و باروری در یونان باستان برگزار می شده گفته می شود که موجوداتی نیمه انسان و نیمه بز در اجرای مراسم شرکت داشته اند و بزی را در این مراسم قربانی می کرده اند. از این منظر می توان تراژدی را به عنوان اولین نمود درام برخاسته از فرهنگ یونان دانست.

ساتیرها دومین شکل از درام یونانی محسوب می شوند. بر اساس فرهنگ اساطیری یونان، دیونوسیس پسر زئوس و سِمل (خدای میرا)، دست پرورده ساتیرها بود. ساتیر که اکثراً به شکل جمع ساتیرها (Satyres) به کار می رود، از ایزدان یونانی جنگلها و کوهها هستند. نقش روایی ساتیرها در مراسم یونانیها سبب شد تا گونه دیگری از درام یونانی با نام ساتیر شکل گیرد. ساتیر، همراه با تراژدی و کمدی، سه گونه اصلی هنر نمایش در یونان باستان به شمار می رفته است. با این همه، شاید به دلیل رواج و موفقیت عمده کمدی و تراژدی، در قیاس با آن دو گونه، درباره ساتیر پژوهش و نقد انجام نشده است. حال آن که ساتیر گونه نمایشی، مستقل و ارزشمند است که از ظرفیتها و قابلیت های نمایشی بسیاری برخوردار بوده و بر شگردها، شیوه ها و گونه ها و سبک های ادبی-نمایشی دیگر تاثیر به سزایی داشته است. (اسمیت، ۱۳۸۳، ص ۵۲).

به مرور مراسم آیینی به انواع جشنواره ها تغییر ماهیت داد. شکل گیری انواع جشنواره ها در یونان خصوصاً آتن و برگزاری مسابقات از جمله مسابقه در حوزه درام، سبب شد تراژدی و ساتیر به عنوان دو گونه درام به این مسابقات راه یابد و هنرمندان نمایشنامه هایی در قالب تراژدی و ساتیر به این مسابقات ارائه می دادند.

یونانیان همه ساله یک یا چند جشنواره برگزار می کردند در بزرگداشت خدایان. در آتن سالانه ۴ جشنواره بر پا می شد که همه ستایش دیونوسوس بود و در یکی از همین جشنواره

۱- oide به معنای بز و Tragos به معنای آواز یا سرود